

50 jaar ,in de Zuivel "

11 oktober 1918 - 10 oktober 1968

door J. ANDREAE, oud-directeur van de zuivelfabrieken te Diever en Zuidwolde.

Integrale overname uit de Nieuwe Drentse Volksalmanak van 1970 blz. 53 t/m blz.69

Na een 50-jarige diensttijd in de 'Drentse Cooperatieve Zuivelbereiding' nam op 10 oktober 1968 de heer J. Andreae, te Zuidwolde, afscheid als directeur van de Coöperatieve Zuivelfabriek 'Eendracht', aldaar.

Voor de Nieuwe Drentse Volksalmanak wil ik gaarne proberen iets te vertellen over mijn werk, mijn belevenissen, gedurende die 50 jaren, waarbij het beslist niet mijn bedoeling is een kroniek te schrijven over de Drentse Zuivelbereiding in deze periode. De geschiedenis daarvan is m.i. al voldoende vastgelegd in het 'Gedenkboek van het Drentsche Landbouwenootschap', van de hand van de heer J. Homan; in 'Drente Bouwt', door de heer Tj.W. Boijenga, terwijl zeer recentelijk nog is verschenen 'Zuivelcoöperatie in Nederland' door de heer J.A. Geluk, in welk 'Historisch Overzicht' ook behoorlijk aandacht aan de Drentse Zuivel wordt besteed. Hoewel zo hier en daar wel eens een datum of een jaartal zal worden genoemd uit de geschiedenis van Drenthe's Zuivelbereiding - omdat ik op het organisatorische terrein daarbij nogal betrokken ben geweest - wil ik toch proberen, zoals gezegd, mijn verhaal zo goed mogelijk af te stemmen op mijn loopbaan, gedurende deze 50 jaren.

Welnu dan:

Op vrijdagmorgen 11 oktober 1918 - een maand voor het einde van Wereldoorlog nr. I - ben ik 's morgens om 6 uur 'op de klompies' de Zuivelfabriek te Diever binnengestapt. Ik was toen 14 jaar jong'. Had ruim 7 jaren lager onderwijs genoten, later nog gevolgd door enkele jaren herhalingsonderwijs, hetwelk in de winterperiode in de avonduren van 7 tot 9 uur werd gegeven. Een H.B.S. -opleiding was er toen niet bij, althans voor mij niet. In mijn jonge jaren - zo was het in mijn geboortedorp Diever tenminste het geval - was het zo, dat Jan van de burgemeester en Piet en Klaas van de dominee de hogere burgerschool bezochten. Voor mij was een dergelijke opleiding, laat staan later een logisch daarbij aansluitende opleiding aan de Rijkszuivelschool te Bolsward, helaas niet weggelegd en zo moest ik het dus hebben van het volgen van cursussen op het gebied van de zuivel, boekhouden, handelscorrespondentie, enz.

Behalve voor het diploma 'controleur ener zuivelfabriek', duur 2 winterhalfjaren en het eerste gedeelte van de 'assistent-cursus' - duur ook 2 winterhalfjaren, waarvoor ik overdag eenmaal per week vrijdom van mijn dagelijkse werkzaamheden verkreeg, moest ik verder, naast mijn dagelijkse arbeid van 's morgens 6 tot 's avonds 6 uur (en gedurende 6 volle dagen per week) mijn studie volbrengen in de avonduren. Voor het praktijkdiploma 'Boekhouden' heb ik gedurende 8 1/2 maand elke vrijdagavond naar Meppel moeten fietsen, waar ik privaates kreeg van een boekhoudleraar. Kosten in die tijd fl. 2,50 (1921) per uur, terwijl mijn weekloon toen fl. 7.00 bedroeg; ik had na mijn indiensttreding al een gulden loonsverhoging per week ontvangen. Mijn vader, die het eerzame doch weinig lucratieve beroep van tuinman uitoefende en daarnaast een kleine kruidenierswinkel dreef (zijn loon als tuinman was toen f 2,50 per dag) verzorgde ook de tuin van de 'meester'.

We hadden in onze gemeente een oud hoofd van de lagere school, dat in het jaar 1919 vervangen werd door een zeer vooruitstrevende jonge kracht - meester C. Klijn - thans gepensioneerd hoofd van de Zeister Schoolvereniging en nog woonachtig in Zeist. Van deze meester, bij wie ik ook op de 'herhaling' ging, kreeg ik 's avonds, bij hem thuis in de studeerkamer, meestal van 9 tot 11 uur, gedurende 4 avonden per week z.g. 'privaatles, waarbij ik veel heb 'opgestoken'; toen heeft hij mij reeds de eerste beginselen van het boekhouden bijgebracht. 'W.K.Blomer en F.D. Lustig Elementair boekhouden en Handelsrekenen' was de titel van het eerste studieboekje, dat ik heb doorgewerkt.

Aan deze mijnheer Klijn - dit zij nadrukkelijk vastgesteld - heb ik ontzaglijk veel te danken gehad. Ik heb hem dit bij zijn afscheid in Zeist ook nog eens gezegd. Hij - meester Klijn - heeft vader tijdens de koffieschaft menigmaal aangeraden, om Jan - dat was ik - de fabriek vaarwel te laten zeggen en hem alsnog voor onderwijzer te laten studeren. Vader heeft bij zijn afwijzing van meesters voorstel stellig de gulden, die ik toen per dag reeds verdiende, op het oog gehad, welke gulden thuis in ons gezin van 5 personen een welkome aanvulling was van moeders huishoudgeld. Nu - achteraf - daar ik altijd veel bevrediging heb gevonden in mijn arbeid in de zuivel ben ik hem daarvoor altijd zeer dankbaar geweest, zonder natuurlijk ook maar aan enigerlei discriminatie van het beroep van onderwijzer te denken. Dat zij verre.

Vele jaren later - in het gezin van meester Klijn waren toen meerdere kinderen geboren - waarbij 2 jongens, die er bij de studie een beetje met de pet naar gooiden, heeft meester mij nog eens gevraagd een avond naar Zeist te komen om in de voltallige familiekring mijn levensloop te willen vertellen. Ik was toen inmiddels tot directeur van het bedrijf te Diever benoemd. Toen mijn preek uit was stuurde meester zijn kroost naar bed met de opmerking: Jongens, we noemen geen namen, ik heb deze avond speciaal voor jullie gearrangeerd om jullie een klein lesje te geven.' *Een pedagoog van de bovenste plank.*

Gedurende de oorlogsjaren heb ik, gelukkig, het gezin Klijn in Zeist met voedselpakketten, melk- en boterbonnen, etc. van dienst kunnen zijn en zo een kleine tegenprestatie kunnen leveren voor al datgene wat meester voor mij in mijn jonge jaren had gedaan. Laat ik terugkeren naar de Zuivelfabriek te Diever. Ik heb, zoals gezegd, veel plezier gehad in mijn werk, doch mijn opleidingstijd is wel een harde tijd geweest. Er werd gewerkt van 's morgens zes tot 's avonds zes uur, met een schafttijd van ongeveer 3 kwartier voor het nuttigen van het middagmaal en toen ik geleidelijk aan een beetje verstand kreeg van administratie mocht ik 's avonds van 7 tot 9 uur terugkomen op het kantoor om melklijsten te tellen, enz. (Telmachines waren er in die tijd - voorzover ik weet - nog niet.) Voor het uitwerken van de melkgeldafrekeningen voor de boeren (totaal aantal kg. melk maal prijs per kg.) bedienden we ons van de z.g. 'Crelle's Rekentafel.

Mijn eerste werk op het kantoor is geweest: boterbonnen opplakken, zijnde een der naweën van de toen inmiddels geëindigde eerste wereldoorlog. 56 Dat overwerken werd al gauw vaste regel en toen dit bijna 2 jaren had geduurd, zei de baas op een morgen tegen me: 'Jan, je hebt geluk gehad in de gisteravond gehouden bestuursvergadering, je krijgt je overuren betaald met 40 cent per uur', waarop ik heel laconiek vroeg: 'ook over de afgelopen twee jaren?'. Ik had n.l. in de gauwigheid bere-

kend, dat daar wel brood oftewel een dikke tweehonderd gulden in zat. 'Ben je betoeterd', was z'n antwoord, 'het begint pas met ingang van volgende week.'

Mijn standaardloon was toen - 1921/1922 - al gestegen tot f 11, 00 per week en ik was toen inmiddels 18 jaar geworden. Nogmaals gezegd, een zeer harde tijd met zeer lange werkdagen, zodat er voor studie niet zoveel tijd beschikbaar was. Toch heb ik in die tijd mijn boekhouddiploma behaald. Om 6 uur 's avonds kwam ik thuis van de fabriek, vlug een boterham en dan op de fiets naar Meppel (Diever-Meppel v.v. 40 km.) waar ik om 8 uur les had van een Mijnheer Richter; steeds op vrijdagavond.

Waarde lezer, denkt U zich de wintertijd - vooral met strenge vorst - even in, wanneer het water in mijn carbidlantaarn bevroor in 't lange pand', tussen de Lok- en Pijlebrug, waar geen huizen stonden. Ik durf hier niet de methode neerschrijven, die ik toepaste om die weer dooi te krijgen, doch met enige fantasie laat zich zulks raden, dacht ik zo. En zo is het doorgegaan. Achtereenvolgens heb ik verschillende vak- en praktijkdiploma's behaald, steeds daarvoor studerend in de avonden vaak zondags-uren. Het laatste examen, dat van kaasonderzoek, deed ik in het jaar 1933, toen was ik reeds getrouwd. (We hadden n.l. in het jaar 1928, evenals meerdere Drentse zuivelfabrieken, een kaasmakerij aan het bedrijf verbonden.)

Toen ik 20 jaar oud was, werd ik benoemd tot assistent-directeur van de Zuivelfabriek te Coevorden, nadat ik in gelijke functie als zodanig te Diever was benoemd. Dit was alleen een kwestie van titulatuur; het salaris was en bleef fl. 15,00 per week. In Coevorden zou ik worden aangesteld op een aanvangsalaris van fl. 20,00 per week. Ik vroeg een dag bedenktijd om te beslissen of ik deze benoeming al of niet zou accepteren, ook al om redenen, die ik in een enigszins ander verband reeds noemde. Vader vond het inderdaad beter dat ik voorlopig maar in Diever bleef... Ik mocht echter zelf beslissen.

Aanvankelijk heb ik veel spijt gehad van mijn bedanken voor deze functie. Op die leeftijd zit men in de 'Sturm und Drangperiode' en lokken avontuur en ook meisjes van elders. Als een bewijs, hoe moeilijk het in die jaren was om een behoorlijk betaald baantje te verkrijgen, wil ik vermelden dat ik, samen met een assistent, een zekere heer B. op de voordracht stond in C.: die B. was toen zonder betrekking. Hij beloofde mij, dat - wanneer ik benoemd zou worden en ik deze benoeming zou afwijzen - hij mij een bedrag van 100 gulden contant zou uitbetalen, waarop ik zei: 'man, ik heb immers een baan en 't zou schunnig zijn van een andermans nare omstandigheden te profiteren'. Gelukkig is hij, na mijn afwijzing, direct benoemd.

Voor mij in Diever gold als pleister op de wonde dat mijn salaris ook op fl. 20,00 per week werd gebracht. We schreven toen 1924 en nadien, op 31 augustus 1931, werd ik, toen mijn oude baas, nu wijlen de heer Jan Hendrik Bentum op 1 september zijn werk neerlegde, tot directeur van de Coöperatieve Zuivelfabriek en Korenmalerij DIEVER, te Diever benoemd, zonder oproep van sollicitanten. Pensioen kende men in die jaren nog niet. De scheidende directeur kreeg als afscheidsgeschenk een wandelstok met een zilveren handvat. Ik was dolblij met mijn benoeming, alhoewel het salaris gehandhaafd bleef op fl. 1.560,00 per jaar, zijnde hetzelfde salaris dat ik als assistent-directeur verdiende. Ik werd dus als directeur aangesteld van hetzelfde bedrijf, waar ik 13 jaar geleden als volontair begonnen was.

Deze benoeming was een unicum, dat praktisch in die tijd al niet meer voorkwam.; wel een 20 tot 30 jaar eerder, zo rond de eeuwwisseling. Toen immers werden de meeste zuivelfabrieken in Drente opgericht en kon een handige jongen, die goed kon rekenen en schrijven en na een leertijd van 6 weken, als hij de kunst van het botermaken goed had afgekeken er vrijwel steeds op rekenen dat hij tot directeur werd benoemd; er zijn meerdere gevallen bekend. Een zekere heer Boelens te Vries was er een van. Zijn loon - of zo U wilt - zijn salaris was toen fl. 6,00 per week: evenveel als het mijne in 1918, toen ik de fabriek was binnengestapt. Stellig hield mijn zo vlotte aanstelling ook verband met de benarde tijdsomstandigheden voor de boer en feitelijk voor iedereen.

De bedrijfsuitkomsten waren in die tijd ook zo abominabel slecht dat men een directeur ook welhaast geen fatsoenlijk salaris en zeker geen pensioenregeling kon garanderen. Vaak werd toen een vergelijking gemaakt met de grote landbouwcrisis in de 70-er jaren. Om direct bij huis te blijven, de boter werd in die jaren geëxporteerd naar Engeland voor 37 centen per kg. en de boeren ontvingen 3 1/2 tot 4 centen per liter melk. Biggen kostten 3 en een half tot 4 gulden per stuk en het gebeurde zelfs dat de biggen op de Meppeler weekmarkt totaal onverkoopbaar waren. De Meppeler Courant publiceerde toen een bericht dat een boer - ik meen afkomstig uit De Wijk - met 10 biggen naar de markt ging en met 14 stuks weer thuiskwam. Men had hem deze meerdere krulstaartjes stiekem op of in de wagen gezet. Het autarkisch streven van de landen rondom ons, met name van Duitsland, maakte onze landbouwproducten vrijwel waardeloos.

Een ieder kent waarschijnlijk nog wel de Duitse slogan: 'Beter kanonnen dan boter.' Het was omstreeks die tijd, dat nu wijlen Jan Luchies Nijsingh uit De Wijk, een beroep deed op Koningin Wilhelmina om uitredding (dit woord werd letterlijk gebruikt) voor de boerenstand. In het jaar 1933 kwam de z.g. 'Crisis-Zuivel-Centrale' tot stand en in dat jaar werd uit de Staatskas, de eerste toeslag op de melk uitbetaald. Deze toeslag werd, met een onderbreking in de oorlogsjaren 1940 - 1945 (en nog enkele jaren daarna toen het juist andersom was gesteld) tot aan het voorjaar van 1968 doorbetaald.

De prijzen van onze geëxporteerde zuivelproducten werden in de eerste jaren na 1945 door de Nederlandse Regering 'afgeroomd', teneinde met deze extragelden de Nederlandse economie weer op gang te helpen in ons ontredderde vaderland. Ook werden de prijzen in het binnenland kunstmatig laag gehouden, teneinde de kosten van ons levensmiddelenpakket niet te hoog te doen stijgen. Het is ook toen geweest dat de Nederlandse Regering aan de boerenstand van Nederland heeft toegezegd dat men - in ruil voor deze afroming van de landbouwprijzen - als de tijden hiertoe aanleiding zouden geven, zou zorgen voor een lonende melkprijs voor die boer. Het totale bedrag dat in de Staatskas is gevloeid is - meen ik - becijferd op 3,7 miljard gulden en ik dacht zo dat de rekening-courant, ondanks de vele honderden miljoenen, die later, toen vooral de melkprijzen verre beneden de kostprijs daalden, zijn uitbetaald aan de Nederlandse boerenstand, nog wel credit staat. 3.700 miljoen gulden is wel een heel groot bedrag.

Enfin, sinds 1 april 1968 zijn, in verband met de getroffen maatregelen in E.E.G.- verband, de toeslagen in nationaal verband, geheel afgeschaft. Even dit 'uitstapje' beste lezers, ik meende het bovenstaande, omtrent de uitbetaalde toeslagen op de Nederlandse melkprijzen voor de boer, waarover zoveel te doen is geweest, even te moeten vermelden. 'Honi soit qui mal y pense.'

Ik keer dus snel tot mijn loopbaan terug en mag dan verder - als teken des tijds - een klein hoofdstukje uit mijn eerste jaarverslag (dat dus van de C.Z., te Diever) en wel over het boekjaar 4 mei 1931 - 30 april 1932 releveren.

Bestuursvergaderingen

„Dit jaar werden in totaal 17 bestuursvergaderingen gehouden, waarvan 6 met commissarissen.

Vermelding verdient o.a. het volgende:

De bestuursfuncties werden d.d. 14 juli 1931 verdeeld, als elders in dit verslag medegedeeld, terwijl het ingekomen verzoek van den heer J. H. Bentum, om met ingang van 1 september e.k. eervol te mogen worden ontslagen, werd ingewilligd.

31 augustus d.a.v. werden in tegenwoordigheid van den accountant boeken en kas overgedragen aan den Heer J. ANDREE, welke inmiddels tijdelijk als beheerder was aangesteld. De levering van ammoniak (als meststof) werd opgedragen aan de Landbouwersbank, te Meppel, ad fl. 4.75 per baal van 100 kg. Besloten werd over te gaan tot aankoop van een „koppel' molenstenen van firma Gebr. De Graaf, te Zwolle. Aangezien den molenaar bij zijn benoeming in uitzicht was gesteld een woning beschikbaar te stellen, werd door het bestuur besloten een nieuwe woning voor de directeur te laten bouwen en de oude woning ter beschikking te stellen van den molenaar, de heer Figeland, tegen een huurprijs van f 125.00 per jaar.*

Voor dezen bouw behoefde geen geld te worden opgenomen. Dit besluit werd door h.h. commissarissen d.d. 8 september 1931 met algemene stemmen goedgekeurd, terwijl tevens besloten werd bestek en tekening te laten opmaken door den heer A. Bergsma, te Diever en den bouw uit te besteden onder de plaatselijke timmerlieden.

De aanbesteding werd d.d. 17 Oktober 1931 gehouden, waarvan de uitslag was als volgt: Timmerwerk, hoogste inschrijver A. Zoer, fl. 4.592.00; laagste Gebr. Van Wijck fl. 3.955.00. Schilderwerk: hoogste H. Mulder / 385.00; laagste G. Koster fl. 334.00. Het werk werd gegund aan de laagste inschrijvers. De heer 7. Andree werd d.d. 20 Oktober 1931 definitief benoemd en zijn instructie vastgesteld. Verder werd besloten tot loonsverlaging van het personeel over te gaan en wel met percentages van 10, 7 1/2 en 5%. (Van deze verlaging werd mijn salaris vrijgesteld, terwijl ik vrijdom van huur, ten bedrage van fl. 156.00 per jaar, van mijn huurwoning verkreeg. De weeklonen van het bedrijfspersoneel zagen er na de verlaging als volgt uit: Machinist fl. 19.35; Boekhouder fl. 16.65; Melkmeter fl. 16.65; 1-ste kaasmaker fl. 23.40; Hulpkaasmaker fl. 9.50; Molenaar fl. 20.70; Reiziger fl. 18.90; Chauffeur fl. 18.90 en Volontair fl. 7.125."

**Over deze „verkeerdeijk" gespelde naam Andree hoop ik hieronder nog nader te schrijven.*

Tot zover deze aantekeningen uit het jaarverslag van de vereniging Coöp. Zuivelfabriek en Korenmalerij DIEVER, te Diever. In de 20-er jaren was een groep van 20 fabrieken in deze provincie - op grond van ernstige meningsverschillen met het secretariaat - uit het verband van de Drentse Zuivelbond getreden en werd ik, na het overlijden van mijn collega K.W. Harsema, te Nijeveen, in het jaar 1933 tot secretaris benoemd van deze groep, genaamd 'Drentsche Boterkeuringsvereniging' de z.g. D.B.K., gezeteld te Assen; dit dus naast mijn directeurschap van de fabriek te Diever. En dit was feitelijk mijn eerste stap op het pad van het Drentse Organisationsleven, althans wat 'de Zuivel' betreft. In het jaar 1940 heb ik er ook aan mogen meewerken dat deze recalcitrante groep - want zo werden we genoemd - weer in de gelederen van de oude bestaande organisatie terug kwam; echter is het de heer J. Homan, destijds secretaris van het Drents Land-

bouwenootschap, geweest die de stoot gaf tot de hereniging.

Het moet gezegd dat hij op dit terrein veel en verdienstelijk werk heeft verricht. Na de opheffing dus van de D.B.K. werd ik in het bestuur van de Drentse Zuivelbond opgenomen en 2 jaar later in het Dagelijks Bestuur. Ook werd ik in dat jaar - 1942 dus - voor onze provincie gekozen als afgevaardigde naar het bestuur van de Koninklijke Nederlandse Zuivelbond, de F.N.Z., te Den Haag, in welke organisatie vrijwel alle coöperatieve zuivelfabrieken in Nederland verenigd zijn. Voorts werd ik tijdens mijn directeurschap van de Dieverse zuivelfabriek in meerdere organisaties, direct of indirect verband houdende met 'de Zuivel' als bestuurslid benoemd, waarvan ik o.m. wil noemen de Nationale Coöperatieve Zuivelverkoopcentrale, te Amsterdam. Ik heb deze grote verkooporganisatie van zuivelproducten meer dan 25 jaren mogen dienen. En verder wil ik niet onvermeld laten mijn ruim 20-jarig lidmaatschap van het bestuur van de coöperatieve Verzekeringsfondsen te Leeuwarden. In deze functie heb ik de loop der jaren ook een klein beetje mijn partij mogen meeblazen in de uitvoeringsmaatregelen tot verbetering van de sociale positie van o.m. de directeuren van coöperatieve Zuivelfabrieken in Nederland en het is vandaag zelfs zo dat ook deze functionarissen een praktisch waardevast (of welvaartsvast) ouderdoms-, weduwen- en wezenpensioen kan worden gegarandeerd. Vlg. het eervol ontslag van mijn oude baas op 1 september 1931.

Er is bij dit verzekeringsfonds in de loop der jaren een z.g. 'toeslagreserve' opgebouwd van plm. 121/2 miljoen gulden, uit welke reserve, een toeslag op de reeds ingegane pensioenen wordt betaald, naar rato van de stijging van de kosten van het levensonderhoud, zoals deze percentages worden vastgesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Waar de bestuursvergaderingen van alle genoemde organisaties overdag werden gehouden is het begrijpelijk dat ik hiervoor veel, zeer veel van mijn diensttijd heb verbruikt. Een hartelijk woord van dank aan de bestuursleden, zowel van het bedrijf te Diever als van dat te Zuidwolde, mag ik hier niet achterwege laten, alhoewel ik nimmer een bestuursfunctie, rechtstreeks verband houdende met mijn functie van directeur, zonder hun voorkennis heb aanvaard. Gedurende mijn gehele loopbaan als directeur heb ik in ons dorp - in de provincie, in de avonduren veel bestuurlijk werk verricht en heb ik daardoor mijn gezin wel eens te kort gedaan. Dit realiseer je je meestal pas later of als het te laat is.

Ik heb in dit bestuurlijk werk veel plezier gehad en het aantal prettige herinneringen daaraan - ook wel minder prettige natuurlijk - zijn legio.

Een enkele daarvan wil ik gaarne te boek stellen.

Mijn vriend Boesjes, destijds secretaris van de gemeente Diever en ik waren door onze toenmalige burgemeester, wijlen de heer H.G. van Os - in het jaar 1938 of '39 aangezocht een cursus te willen volgen in 'luchtbescherming'. We vonden deze benaming allebei een beetje vreemd, daar bedoeld werd 'een voorlichtingscursus voor de bevolking tot bescherming tegen luchtaanvallen'. Deze cursus werd gegeven in Assen door een zekere mijnheer Van Batenburg, inspecteur van politie te Rotterdam, gedurende vier achtereenvolgende zaterdagmiddagen en -avonden.

Na beëindiging van de cursus moesten we 'een proeve van bekwaamheid' afleggen voor onze burgemeester. Jan B. en ik hielden een gloedvol betoog (ik kreeg zelfs het predikaat 'geschikt voor volkstribuun') en nadat we van de gemeente Diever een gas-

masker en een filmstrookprojector (met filmstroken) ter beschikking gesteld kregen, togen we op stap. De eerste avonden werden gegeven in Diever en vervolgens gingen we de provincie in. De laatste avond werd gegeven op 9 mei 1940 in café Nijenhuis te Gees. Halverwege de avond gingen de in het café Nijenhuis aldaar gelegde militairen, die ook onder ons gehoor waren, de zaal verlaten. We zijn er beiden in een zaal van het café nog bij geweest dat er z.g. 'scherp' werd uitgereikt aan de militairen. Een der militairen zei nog tegen mij: 'dit is al de derde keer dat er alarm geslagen wordt. Het zal wel weer loos alarm zijn'. 'Als het raak is, zien we jullie morgen in Diever wel weer; dat is n.l. de eerste plaats, waarop wij moeten terugtrekken.' Op weg naar huis reden we de z.g. 'keukenwagens' al achterop naar Diever. We zaten a.h.w. tussen de toen al terugtrekkende troepen in. 's Morgens - op 10 mei alzo - tikte de kaasmaker van de fabriek aan ons slaapkamerraam. 'Directeur is U al wakker? Zet de radio eens even aan', waarop ik vroeg: 'of zijn de Duitsers er al?' Het eerste bericht dat ik opving uit de radio was: 16 Duitse HEINKELL bommenwerpers worden waargenomen boven Rotterdam.

De chaos was begonnen.

Gedurende de nu aangebroken bezettingsjaren werd de melkaanvoer aan de fabriek voortdurend lager als gevolg van het feit, dat er geen geïmporteerd veevoeder beschikbaar was voor het melkvee, enz.; de noodzakelijke reparaties aan de machines konden ten leste maar ternauwernood verricht worden, laat staan dat er nieuw materiaal kon worden aangeschaft. Met de afzet van onze producten hadden we plotseling geen last meer. *We hadden er een zeer grote afnemer bij gekregen*

Als gevolg van de zojuist genoemde omstandigheden kregen, zowel mijn medewerkers als ikzelf, veel vrije tijd beschikbaar en konden we dingen gaan doen, waar nooit tijd voor was geweest. Ik ben toen maar weer een beetje aan genealogie gaan doen. De aanleiding daartoe was het volgende: ik had van vader meerdere malen gehoord dat de naam Andree (zie bladzijde 64) door een ambtenaar van de Burgerlijke Stand, vele jaren geleden, verkeerd was overgenomen en Andrae moest zijn en voorts dat de A.'s nakomelingen waren van de Hugenoten, die na de herroeping van het 'Edict van Nantes' op 17 oktober 1685, voor Koning Lodewijk de veertiende, op grote schaal uit Frankrijk waren gevlucht.

Ik had voorheen - in mijn vakanties - al meerdere pogingen ondernomen op het Rijksarchief, te Assen, doch nu, na heel veel speurwerk op de archieven te Assen en Groningen vond ik tenslotte een bijlage bij het huwelijk van Hendericus Mecima Andree, met Trijntje Harms de Boer, afkomstig uit Embden in Ost-Friesland, dd. 7 juli 1815, gehuwd te Diever, van diens vader Cornelius Hajo Andrae, welke bijlage zeer duidelijk was getekend C.H.ANDREAE, de laatste twee letters duidelijk gekoppeld; de z.g. Latijnse uitgang.

Ik heb toen, mede namens vader en m'n drie broers - via het ministerie van de advocaat en procureur mr. L.D. Vorstman, te Meppel - een verzoekschrift ingediend bij de Arrondissementsrechtbank, te Assen (Kamer van Burgerlijke Zaken) teneinde de familienaam van verzoekers, die in het jaar 1815 nog werd geschreven als Andrae, welke spelling de juiste is, daar de naam in die tijd en voor die datum aldus werd gespeld en ook nu nog familieleden van verzoekers in de zijlinie hun naam aldus spellen, te willen herstellen.

D.d. 27 juni 1939 nam de rechtbank de beslissing, dat, gezien vorenstaand verzoekschrift, alsmede de daarbij gevoegde stukken: Gelet op de op het verzoekschrift gestelde conclusie van de Officier van Justitie, strekkende tot toewijzing van het ten rechte gedaan verzoek; Overwegende dat bij de Rechtbank tegen inwilliging van het verzoek geen bezwaar bestaat;

Gelast, dat de Registers van de Burgerlijke Stand van de gemeenten Diever en Dwingelo dusdanig worden verbeterd, dat de familienaam worde gespeld Andreae, in plaats van Andree en wel van de volgende akten (Volgt een naamlijst van huwelijks-, geboorte-en overlijdensakten van 12 Andree's en wel over de jaren 1815 tot 1934. Deze laatste acte betrof de geboorteakte van onze oudste dochter, die nu nog steeds op haar uittreksel uit deze acte haar naam ziet gespeld als Andree, met de toevoeging: 'familienaam, ingevolge besluit van de Arr. Rechtbank, te Assen, d.d. 27 juni 1939 gewijzigd in Andreae', terwijl onze d.d. 15-11-1939 geboren dochter de naam juist gespeld vindt. (De verbetering in onze huwelijksakte had toen inmiddels reeds plaatsgevonden.)

Voordat we Diever zijn gaan verlaten nog een voorval uit de bezettingstijd. We schrijven inmiddels 1942 en ook bij ons dienden de radio's te worden ingeleverd. Na de tweede, herhaalde oproep terzake om toch ook mijn toestel in te leveren ben ik ook 'door de knieën gegaan' en heb het alsnog ingeleverd. De toestellen werden opgeborgen in het - historisch - herbouwde Schultehuis van Diever en toen we, via de ondergrondse pers, vernamen dat men in de buurtschap Fort, in de gemeente Zuidwolde (Dr.) het schoolgebouw, waarin aldaar de radiotoestellen waren opgeslagen, op 19 juni 1943 in brand had gestoken, zag de meergenoemde gemeentesecretaris van Diever, de heer J. Boesjes de kans schoon. Met het oog op de grote, historische waarde van het, in het jaar 1641 gebouwde Schultehuis, vonden hij en ik het risico te groot, de toestellen aldaar nog langer opgeslagen te houden. In onze kwaliteit van lid van de commissie van beheer van het Schultehuis richtten we een verzoek tot onze burgemeester en deze verkreeg toestemming om de toestellen te laten verhuizen naar de (nogal gammele) zolder van het gemeentehuis. De rest was kinderspel.

Op een middag kreeg ik van de heer Boesjes een telefoontje: 'vanavond 12 uur precies'. Jan had mijn toestel reeds klaar gezet bij de achteruitgang van het gemeentehuis. Vanwege onze functie bij de luchtbescherming mochten ook wij 's avonds en 's nachts op straat zijn. De enige moeilijkheid was dat de luchtwacht, bestaande uit 3 personen, ook in het gemeentehuis zetelde terwijl ook 3 personen de wacht hadden boven in de kerktoeren. Deze heren hadden de goede gewoonte bij elke uurslag te wisselen en dan maakten ze samen een praatje beneden bij het kerkhek. In die tijd sloegen wij onze slag en om 12 uur hadden we immers de meeste tijd.... Ik ben tot overmaat van ramp met mijn toestel op de nek nog in een lege aardappelkuil terecht gekomen, doch het toestel kwam er heelhuids af. Thuisgekomen heb ik de herkenningstekens- en cijfers verwijderd en het toestel, toen we later naar Zuidwolde verhuisden, verstoppt in de fabriek en na de bevrijding, die voor Zuidwolde viel op 10 april 1945, heb ik het opgehaald. Het inleveringsbewijs is nog in mijn bezit....

Inmiddels was ik op 1 juli 1944 - uit 26 sollicitanten - benoemd tot directeur van de Coöperatieve Zuivelfabriek EENDRACHT, te ZUIDWOLDE. Het aanvangssalaris was toen fl. 3000.- per jaar en de pensioenpremie moest voor de helft door mij worden betaald. Salaris en pensioengrondslag waren nauwelijks hoger dan die aan het bedrijf te Diever, doch ik zag, door de 3-maal grotere melkaanvoer, in deze benoeming wel per-

spectief en daarnaast ook een zekere promotie. Ook je zelfvertrouwen wordt daardoor ongetwijfeld een beetje groter en zulks kwam me bepaald niet ongelegen. Ik ben in mijn verwachtingen dan ook niet teleurgesteld, integendeel, niet alleen het salaris doch ook de secundaire arbeidsvoorwaarden werden in de komende jaren zeer veel verbeterd. Verder, aanvankelijk ook hier hetzelfde beeld als in Diever. De melkaanvoer was tot op ongeveer een derde van normaal gedaald. Voor het personeel moest werk worden gezocht: houtkappen en stobben rooien, teneinde de vuren onder de stoomketels brandende te houden. Enfin, na de bevrijding van ons land kwam ook 'de Zuivel' geleidelijk aan weer op gang en konden we aan de wederopbouw beginnen. De apparatuur diende ook in Zuidwolde grondig te worden gerevideerd en vele machines moesten geheel worden vervangen.

Aanvankelijk was import van moderne apparaten en onderdelen, doordat er geen deviezen beschikbaar gesteld konden worden vrijwel niet mogelijk, zodat verbetering van de productiemethoden en meer economische werkwijzen in de eerste jaren na de 2-de Wereldoorlog welhaast niet gerealiseerd konden worden. In het jaar 1949 maakte ik met het bestuur van de F.N.Z. een studiereis naar Zweden, een land dat buiten de oorlog was gebleven. We keken ons de ogen uit. Men had daar in de zuivelfabrieken zelfs vloerdorpels van roestvrij staal laten aanbrengen. Ook de apparatuur was zeer modern uitgevoerd en op organisatorisch terrein, vooral wat de concentratie van fabrieken betrof, waren grote vorderingen gemaakt. De eenheden waren daar dus beduidend groter dan in de Nederlandse Zuivelindustrie, hetgeen ook grotere economische voordelen had gebracht in Zweden. In Denemarken was de situatie weinig anders en weinig beter dan in Nederland. De fabrikanten echter van zuivelwerktuigen aldaar hadden niet stilgezeten en men kon ons toen alreeds garanderen dat men - mits er voldoende materiaal kon worden geïmporteerd - met zeer moderne zuivelapparaten aan de markt zou komen.

In het jaar 1953 importeerden wij voor ons bedrijf te Zuidwolde uit Denemarken van de 'Silkeborg Maskinfabrik' te Silkeborg, een roestvrij stalen karn, waarmee men de boter z.g. 'onder vacuüm kon kneden. Door dit onder vacuüm kneden verkreeg men een veel geringere luchtinsluiting in de boter, hetgeen de houdbaarheid zeer ten goede kwam, terwijl men het vochtgehalte van de boter zeer nauwkeurig kan regelen. Het was de eerste vacuümkarn, die in Nederland werd opgesteld. (De kwaliteit van onze boter, die zoveel jaren met de houten karnkneder was bereid, was weliswaar niet slecht te noemen, doch met dit moderne apparaat ging deze zeer vooruit en we hebben met ons product bij de keuringen van de Drentse Zuivelbond, vele jaren aan de top gestaan.) Ik ben, met de importeur een week lang in Denemarken geweest, teneinde het fabricageproces met dit apparaat te volgen. We hadden inmiddels - in 1950 - reeds een 'Silkeborg-Regeneratief-Pasteur' van geheel roestvrij staal aangeschaft, ook een modern apparaat.

Ook onze kaasmakerij was inmiddels te klein geworden en eveneens zeer verouderd. Van een economische productie met de toen bestaande apparatuur was geen sprake meer en zodoende werd besloten tot algehele verbouw van deze bedrijfsafdeling over te gaan, ook de inventaris zou grondig worden vernieuwd. Het was inmiddels bekend geworden dat een commissie van zuivel- en werktuigdeskundigen, onder voorzitterschap en leiding van Professor Hartmans, Hoogleraar in Zuivel- en Melkkunde aan de Landbouwhogeschool, te Wageningen, in een toen nog bestaande Friese zuivelfabriek (Oudeschoot) bezig was een nieuwe bereidingsmethode uit te dokteren. Deze proefne-

mingen werden o.a. mogelijk gemaakt door beschikbaarstelling van gelden uit het z.g. 'Marshallfonds'. Toen echter met de verbouwing en vergroting van onze kaasmakerij reeds was begonnen, was omtrent de vorderingen in Oudeschoot nog weinig bekend geworden. Een bezoek brengende aan de Zuiveljaarbeurs - de z.g. 'Machevo', te Utrecht, werd ik aangesproken door prof. Hartmans (met wie ik vele jaren in het bestuur van de F.N.Z. had gezeten) die me zei: 'A, ik hoorde dat jij een geheel nieuwe kaasmakerij aan 't bouwen bent. Als je zin hebt kom dan eens kijken in Oudeschoot. Er is een 'proefset' klaar en deze lijkt inderdaad heel goed bruikbaar'. Kortom het bestuur van Zuidwolde verkreeg toestemming om deze nieuwe vinding in toepassing te brengen.

Ik zal de lezer besparen mede te delen hoeveel vergaderingen, technische besprekingen, etc. er nog dienden te worden gehouden, alvorens deze zaak geheel rond was, doch tenslotte was het dan zo dat we in het najaar van 1960 konden proefdraaien en op 8 december van dat jaar werd, in het bijzijn van tal van 'zuivelmensen', door de burgemeester van Zuidwolde, mr. N.Wessels Boer, onze nieuwe kaasfabriek officieel geopend. De nieuwe afdeling werd door onze burgemeester de mooiste en meest economische kaasfabriek van West-Europa genoemd, waarmede 'het levenswerk van de directeur welhaast voltooid was'; aldus de burgemeester. Het klonk alles heel mooi en ik was ook wel een weinig trots op onze, mooie kaasmakerij, doch ik voelde ook de zware verantwoordelijkheid jegens hen die de geldmiddelen voor deze bouw en inrichting hadden verstrekt.

Het geheel had weinig minder dan een miljoen guldens gekost en dan is het duidelijk dat rente en aflossing van een dergelijk bedrag, vooral de eerste jaren, heel wat hoofdbrekens kosten. Doordat we echter de productie konden opvoeren, als gevolg van het stichten van een z.g. 'topcoöperatie' met de bedrijven Hoogeveen, Ruinen en Slagharren en we 'met de melk konden schuiven' tot ruim 2 miljoen kg. Edammer kaas per jaar (is 1 miljoen stuks Ed. kaasjes) was het mogelijk de zojuist genoemde renten en aflossingen op te brengen, zodat tegen het eind van mijn diensttijd het grootste gedeelte van deze schuld alweer was gedelgd.

(Opgemerkt dient te worden dat een vrijwel gelijke installatie in Friesland, aan de zuivelfabriek te Tzummarum, ter zelfde tijd in bedrijf werd gesteld. Het verschil was, dat aldaar met een rond en bij ons met een langwerpige 'voorpersapparaat' werd gewerkt.)

Het zou me te ver voeren een volledige en technische omschrijving te geven van deze toen - 1960 - zeer moderne installatie, doch 'de tijd houdt geen schaft'. In de laatste jaren zijn er in kaasbereiding-installaties nog tal van veranderingen en ook wel verbeteringen aangebracht, doch zulks heeft men - als men niet helemaal achteraan wil komen - nu eenmaal te aanvaarden. Men moet in het leven een beetje risico durven te nemen; niet steeds de kat uit de boom kijken. Daarmee komt men er beslist niet.

Vader Cats heeft dit in het volgende gedichtje zo treffend gezegd:

*De wereld is een wonder boek,
Het maakt zijn lezers wonder kloek.
Maar wie het zonder oordeel leest,
Die blijft gelijk hij is geweest.*

Teneinde de lezer enig inzicht te geven in de ontwikkeling en de organisatie van de coöperatieve vereniging EENDRACHT, te Zuidwolde; besluit ik mijn verslag gaarne met nog een enkele passage uit mijn laatste jaarverslag en wel over boekjaar 1967/1968:

'De melkaanvoer is dit jaar gestegen met 6,3 % tot 201/2 miljoen kg, ongeacht het kwantum dat door onze leden te 'de Witman' en 'Luttergreppel' aan het bedrijf te Slagharen werd geleverd. Niet oninteressant is het te vermelden dat de melkaanvoer gedurende het boekjaar 1944 -1945 - mede als gevolg van de oorlogsomstandigheden, die toen nog ter-dege golden - slechts 4 miljoen kg. bedroeg. Gedurende de jaren voor de wereldoorlog 1940/1945 was de jaaraanvoer aan de „Eendracht" vrij constant 12 miljoen kg. per jaar. Daarna gerekend is, gedurende een tijdsbestek van plm. 30 jaren de melkaanvoer met niet minder dan 80 % gestegen. Op 1 juli 1944 - zijnde de datum waarop ik het beheer van de 'Eendracht' aanvaardde - bedroeg het aantal leden 719 en is dit aantal thans tot beneden de 500 gedaald. Weliswaar hebben we bij de ledenuitwisseling met het bedrijf te Dedemsvaart op 23 augustus 1953, enkele leden aan D. afgestaan, toch is deze grote teruggang te wijten geweest aan het opheffen van bedrijven door onze leden, veelal mogelijk gemaakt door het Ondersteunings- en Saneringsfonds voor de Landbouw. Gaan we ook uit van de sterk gestegen melkaanvoer in de loop der jaren, dan kunnen we constateren dat in het werkgebied van ZUIDWOLDE behoorlijk aan schaalvergroting is gedaan, om dat modewoord van vandaag maar eens te bezigen. Met deze woorden besluit ik dan definitief dit 72-ste en tevens mijn laatste jaarverslag van de Coöperatieve Zuivelfabriek EENDRACHT te ZUIDWOLDE.'

Bij Koninklijk besluit van 17 december 1968 werd de schrijver voor zijn werkzaamheden in, voor en buiten de zuivel benoemd tot ridder in de Orde van Oranje Nassau.

Redactie

Bijlage I

Een aantal weken terug nam de heer Andreae afscheid als directeur van de CZ. Te Zuidwolde, die zeer veel, zowel provinciaal als landelijk gedaan heeft voor de zuivelcoöperatie.

De heer Tj. Boijenga richt daar in het onderstaande nog eens extra de schijnwerper op.

Toen de heer Andreae op 10 oktober jl. afscheid nam als directeur van de coöp. zuivelfabriek te Zuidwolde bleek uit de grote belangstelling tijdens de receptie overduidelijk welke belangrijke plaats hij innam in de zuivelcoöperatie en organisatie, zowel plaatselijk als provinciaal en Landelijk.

In alle toonaarden werd hem dank gebracht voor de vele diensten die hij gedurende 50 jaar bewezen heeft aan de zuivel. Door zijn stuwende kracht veel tot stand gebracht. Met recht werd hem hulde en dank gebracht. Hem was wel in de eerste plaats het beheer toevertrouwd van het bedrijf te Diever en later te Zuidwolde, maar van buiten deze plaatsen heeft men al spoedig zijn grote organisatorische gaven gezien en ondervonden.

In 1940, bij de fusie van beide Drentse zuivelbonden, werd hij bestuurslid van de Drentse Zuivelbond. Twintig jaar vervulde hij deze functie, waarvan 17 jaar als dagelijks bestuurslid en bestuurslid van de Kon. Ned. Zuivelbond FNZ.

Maar er was meer. Vele jaren was Andreae bestuurslid van afzetcoöperatie NCK en NCZ. Hij was ook vele jaren bestuurslid van het Coop. Verzekerings Fonds. Als voorzitter van de samenkomsten van directeuren in Drenthe was hij het die mee de stoot gaf tot een betere positie van de Drentse directeuren. Hij had verder zitting in vele commissies, teveel om op te noemen. Ook buiten de zuivel had hij nog meerdere functies op kerkelijk en maatschappelijk terrein.

Het was voor deze selfmade man en voor zijn vele, vele vrienden een groot moment toen tijdens een „personeelsavond" van de fabriek op 23 december de burgemeester van Zuidwolde kon mededelen dat het Hare Majesteit de Koningin had behaagd Jan Andreae te benoemen tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau, hiermede beklemtonend dat ook van overheidswege zijn vele verdiensten hoog worden gewaardeerd.

Het verheugt me zeer dat de voorzitter van de fabriek uit de vele vrienden mij de gelegenheid gaf om aanwezig te zijn bij deze gebeurtenis. Ik kon Andreae nu namens zijn vrienden verzekeren hoe blij ook zij zijn dat dit hem is tebeurt gevallen. Ik heb gezegd dat als er een „dit is uw leven" zou zijn opgevoerd, het hoofdthema ongetwijfeld zou zijn geweest: Hij heeft geleefd en gewerkt voor anderen met opzij zetten van elk eigenbelang. Ons alter wens is dat dit ereteken zijn borst nog vele jaren zal mogen sieren. Dat deze avond nog twee personeelsleden werden geeerd wegens 40-jarige trouwe dienst verhoogde het feest. De heren Bakker en Beuker ontvingen een koninklijke medaille en de FNZ-medaille.

Tj. Boijenga

Hulde aan Jan Andreae

MELKHIGIENE VZM VOOR ZUIVELBOUWERS EN

Een aantal weken terug nam de heer Andreae afscheid als directeur van de CZ te Zuidwolde, die zeer veel, zowel provinciaal als landelijk gedaan heeft voor de zuivelcoöperatie. De heer Tj. Boijenga richt daar in het onderstaande nog eens extra de schijnwerper op.

Toen de heer Andreae op 10 oktober jl. afscheid nam als directeur van de coöp. zuivel-fabriek te Zuidwolde bleek uit de grote belangstelling tijdens de receptie overduidelijk welke belangrijke plaats hij innam in de zuivelcoöperatie en organisatie, zowel plaatselijk als provinciaal en landelijk. In alle toonaarden werd hem dank gebracht voor de vele diensten die hij gedurende

50 jaar bewezen heeft aan de zuivel. Door zijn stuwende kracht werd veel tot stand gebracht. Met recht werd hem hulde en dank gebracht. Hem was wel in de eerste plaats het beheer toevertrouwd van het bedrijf te Diever en later te Zuidwolde, maar van buiten deze plaatsen heeft men al spoedig zijn grote organisatorische gaven gezien en ondervonden.

In 1940, bij de fusie van beide Drentse zuivelbonden, werd hij bestuurslid van de Drentse Zuivelbond. Twintig jaar vervulde hij deze functie, waarvan 17 jaar als dagelijks bestuurslid én bestuurslid van de Kon. Ned. Zuivelbond FNZ.

Maar er was meer. Vele jaren was Andreae bestuurslid van de afzetcoöperatie NCK en NCZ. Hij was ook vele jaren bestuurslid van het Coöp. Verzekerings Fonds. Als voorzitter van de

samenkomsten van directeuren in Drenthe was hij het die mee de stoot gaf tot een betere positie van de Drentse directeuren. Hij had verder zitting in vele commissies, teveel om op te noemen. Ook buiten de zuivel had hij nog meerdere functies op kerkelijk en maatschappelijk terrein.

Het was voor deze selfmade man en voor zijn vele, vele vrienden een groot moment toen tijdens een „personeelsavond” van de fabriek op 23 december de burgemeester van Zuidwolde kon mededelen dat het Hare Majesteit de Koningin had behaagd Jan Andreae te benoemen tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau, hiermede beklemtonend dat ook van overheidswege zijn vele verdiensten hoog worden gewaardeerd.

Het verheugt me zeer dat de voorzitter van de fabriek uit de vele vrienden mij de gelegenheid gaf om aanwezig te zijn bij deze gebeurtenis. Ik kon Andreae nu namens zijn vrienden verzekeren hoe blij ook zij zijn dat dit hem is tebeurt gevallen. Ik heb gezegd dat als er een „dit is uw leven” zou zijn opgevoerd, het hoofdthema ongetwijfeld zou zijn geweest: Hij heeft geleefd en gewerkt voor anderen met opzij zetten van elk eigenbelang. Ons aller wens is dat dit ereteken zijn borst nog vele jaren zal mogen sieren.

Dat deze avond nog twee personeelsleden werden geëerd wegens 40-jarige trouwe dienst verhoogde het feest. De heren Bakker en Beuker ontvingen een koninklijke medaille en de FNZ-medaille.

Tj. Boijenga